

שמואל א - רש"י

א ב ג ד ה ו ז ח ט י יא יב יג יד טו טז
יז יח יט כ כא כב כג כד כה כו כז כח כט ל
לא

שמואל א פרק-א

[א] ויהי איש אחד. הכל לפי הסדר, משה מסר את התורה ליהושע, ויהושע לזקנים, ושופט מסר לשופט, עד שהגיע לעלי, וממנו לשמואל, כמו ששנינו (אבות א א): וזקנים לנביאים: מן הרמתים צופים. שתי רמות היו, שצופות ורואות זו את זו. ויונתן תרגם: צופים, מתלמידי נביאיא: אלקנה. לוי היה, מבני אביאסף בן קרח, כן נתייחס בדברי הימים (א ה ח): אפרתי. יונתן תרגם: בטורא דבית אפרים (בהר אפרים) ומדרש אגדה (ילקוט שמעוני שמואל א רמז עז): אפרתי. בן פלטין אבגינוס, אדם חשוב, כמו (בבא מציעא קיט א): אפריון נמטייה לרבי שמעון, לשון חן: **[ג]** ועלה האיש. לשון הוה הוא, היה עולה מזמן מועד למועד לשילה. ומדרש אגדה (ילקוט שמעוני שם): בדרך שהיה עולה בשנה זו, לא היה עולה בשנה אחרת, כדי להשמיע ישראל ויעשו כמותו: **[ד]** ויהי היום. תרגום: והוה יום מועדא: **[ה]** מנה אחת אפים. (תרגום: חולק חד בחיר, הראוי להתקבל בסבר פנים יפות: **[ו]** צרתה. אשת בעלה, פנינה: גם כעס. כעס אחר כעס, תמיד, לכך נאמר 'גם כעס', היתה אומרת לה: כלום קנית היום מעפורת לבנד גדול, או חלוק לבנד קטן: בעבור הרעימה. שתתאונן, ורבותינו אמרו (בבא בתרא טז א): בעבור הרעימה, שתתפלל, ולשם שמים נתכוונה: בעד רחמה. כנגד רחמה, וכן כל לשון 'בעד': **[ז]** וכן יעשה. אלקנה: שנה בשנה. נותן לה חלק מובחר, להראותה שמחבבה. וצרתה, לפי חבה שבעלה מראה לה, כן תרבה גם היא להכעיסה: **[ח]** אנכי טוב לך. מחבבך: מעשרה בנים. שילדה לי פנינה: **[ט]** אכלה בשילה. לא מפיק ה"א, והאל"ף חטף קמ"ץ, והוא כמו: אחרי אכול בשילה ואחרי שתה. והלשון נופל בין לזכר בין לנקבה, אחרי אכלה, לשון פעול, כמו לאכלה, לשון לפעול: ועלי הכהן ישב על

הכסא. אותו היום ישב על כסא גדול, שנתמנה שופט (ובילקוט שמעוני: כהן גדול) על ישראל: **על מזוזת.** כמו: אצל מזוזת: **[יא]** ה' **צבאות.** למה נתייחד שם זה כאן, אמרה לפניו: רבונו של עולם, שני צבאות בראת בעולמך, העליונים, לא פרים ולא רבים ולא מתים, והתחתונים, פרים ורבים ומתים, אם אני מן התחתונים, אהיה פרה ורבה ומתה, ואם אני מן העליונים, לא אמות. זו מצאתי באגדה של רבי יוסי הגלילי (פסיקתא רבתי). ורבותינו דרשו במסכת ברכות (לא ב) מה שדרשו: עד הנה לא היה אדם שקראו להקב"ה 'צבאות', אלא כך אמרה לפניו: רבונו של עולם, מכל צבאות שבראת בעולמך קשה בעיניך ליתן לי בן אחד: **אם ראה תראה.** רבותינו דרשו בו במסכת ברכות (שם) מה שדרשו: **אמתך.** האמור ג' פעמים במקרא, כנגד שלשה דברים שהאשה מצווה עליהם: **זרע אנשים.** צדיקים, כמה דאת אמר (מלכים-א ב לב): בשני אנשים צדיקים: **אנשים.** חשובים, כמה דאת אמר (דברים א יג): אנשים חכמים וידעים: **ונתתיו לה'.** שיהא ראוי לתתו לה': **ומורה.** תרגם יונתן: ומרות אנש לא תהא עלוהי: **[יב]** **שומר את פיה.** מצפה מתי תפסיק, כך תרגמו יונתן: ועלי אוריך לה עד דתפסוק: **שומר.** לשון המתנה, כמו (בראשית לו יא): שמר את הדבר, (איוב יד טז): לא תשמור על חטאתי: **[יג]** **ויחשבה עלי לשכורה.** שלא היו רגילין להתפלל בלחש: **[טו]** **לא אדוני.** לא אדון אתה בדבר הזה, גלית בעצמך שאין רוח הקודש שורה עליך שתדע שאיני שכורת יין: **[טז]** **אל תתן את אמתך.** כלפי שאמרה לו דבר קשה, חזרה ופייסתו, שלא יתננה הפקר ובזיון לפני צרתה בת בליעל: **כי מרוב שיחי.** דברתי לפניך קושי: **שיחי.** יש מקומות שהוא לשון אנינות לב. דבר אחר: מרוב שיחי; כתרגומו: ארי מסגי אקניותי וארגיזותי אורכית בצלו עד כען: **וכעסי.** שצרתי מכעסת אותי: **אל תתן.** לשון מסירה, כמו (תהלים כז יב): אל תתנני בנפש צרי: **[יז]** **את שלתך.** חסר א', לדרוש בו לשון בנים, כמו (דברים כח כז): ובשליטה היוצאת וגוי: **יתן את שלתך.** בשרה שנתקבלה תפלתה: **[יח]** **תמצא שפחתך חן.** לבקש עליה רחמים: **ופניה לא היו לה.** פנים של זעם: **[יט]** **ויבואו אל ביתם וידעו אלקנה.** מכאן לאכסנאי, שאסור בתשמיש המטה: **[כ]** **לתקפות הימים.** מיעוט תקופות שנים, מיעוט ימים שנים, לששה חדשים ושני ימים, מכאן היולדת לשבעה, יולדת למקוטעים: **שמואל.** על שם אל ועל שם המעשה הוא נקרא, כי ממנו שאלתיו: **[כא]** **את זבח הימים.** (תרגום): ית דבח מועדיא: **ואת נדרו.** נדרים שנדר בין רגל לרגל, היה מקריב ברגל: **[כב]** **עד יגמל.** לסוף כ"ב (ספרים אחרים: כ"ד) חדשים, שכך זמן תינוק לינק: **וישב שם עד עולם.** עולמם של לויים חמשים שנה, שנאמר (במדבר ח כה): ומבן חמשים שנה ישוב מצבא העבודה, וכך היו ימיו של שמואל, חמשים ושתים, שהרי עלי שפט את ישראל ארבעים שנה, וביום תפלת חנה נתמנה שופט, צא אותה שנה לעיבורו של שמואל, נשתיירו ל"ט, ושמואל פירנס את ישראל משמת עלי י"ג שנה, שהרי יום שמת עלי, גלה הארון וישב בשדה פלשתים ז' חדשים (לקמן שמואל א ו א), משם בא לקרית יערים, עד שהעלהו דוד, משמלך שבע שנים בחברון על יהודה, והמליכוהו כל ישראל עליהם, וכתוב (שם ז

(ב) : ויהי מיום שבת הארון בקרית יערים וירבו הימים ויהיו עשרים שנה, צא מהן שבע שנים שמלך דוד בחברון, נמצא משגלה הארון עד שמת שאול שלש עשרה שנה ושבעה חדשים, ושמואל מת לפני שאול ארבעה חדשים: **[כג]** אך יקם ה' את דברו. את ששאלת ממנו זרע אנשים, ועלי בישרך ברוח הקודש אלהי ישראל יתן את שלתך, יקם ה' את דברו, וזהו לפי פשוטו. ומדרש אגדה: רבי נחמיה בשם רבי שמואל בר רב יצחק אמר: בכל יום ויום בת קול יוצאת ומפוצצת בעולם ואומרת: עתיד צדיק אחד לעמוד ושמו שמואל, וכל אשה שהיתה יולדת בן, היתה קוראה שמו שמואל, כיון שהיו רואים את מעשיו, היו אומרים אין זה שמואל, וכיון שנולד זה וראו מעשיו, אמרו דומה שזה הוא, וזהו שאמר: יקם ה' את דברו, שיהא זה שמואל הצדיק: **[כד]** ואיפה אחת קמח. שמעתי בשם רבינו יצחק הלוי, איפה אחת קמח, שלש סאין, להוציא ממנה שלשה עשרונים סלת הראוי לפר האחד, כדתנן (מנחות עו ב) לחם הפנים כ"ד עשרונים מכ"ד סאין, עשרון סולת לסאה חטין: **[כה]** ונבל יין. לנסך: **[כה]** נער. (תרגום:) ורביא הוה יניק: **[כה]** ויביאו את הנער אל עלי. לראות שנתקיימה נבואתו. ורבותינו דרשו מה שדרשו: שהורה הלכה, שאינו צריך כהן לשחיטת קדשים, כדאיתא בברכות (לא ב): **[כו]** בי אדני. לתת עיניך עליו שיהא תלמידך. ולפי מדרש רבותינו: שלא יענישהו מיתה: **[כז]** אל הנער הזה התפללתי. אל תאמר: זה ימות וינתן לך אחר: **[כח]** וגם אנכי השאלתיהו לה'. כאדם המשאיל כלי לרבו, או משאילו בנו לשמשו: הוא שאול. אנפרוצטי"ץ בלע"ז, כלומר אין אתה רשאי לענשו, הקב"ה נעשה עליו שואל, כי השאלתיו לו, ועליו להחזירו לי: **וישתחו שם**. שמואל, ויש אומרים אלקנה:

שמואל א פרק-ב

[א] רחב פי על אויבי. על פנינה: **[ב]** ואין צור כאלהינו. אין צייר כאלהינו, הצר צורה בתוך צורה: **[ג]** אל תרבו תדברו. כל גסי הרוח אשר שעתם מצלחת, ובשביל פנינה שהיתה מתגאה עליה היא מדברת, לפי פשוטו. ולפי דרשו, כתרגומו שתרגם יונתן: **עתק**. דבר חזק. דבר אחר: לשון סרה, כמו: (בראשית יב ח) ויעתק משם ההרה, יצא דבר סרה מפיכם: **כי אל דעות ה'.** יודע מה שבלבכם: **ולו נתכנו עלילות**. כל מעשי האדם נמנין לפניו: **נתכנו**. לשון מנין, כמו: (שמות ה יח) ותוכן לבנים תתנו: **[ד]** קשת גבורים חתים וגו'. כך אומנותו של הקב"ה, מתיש את הגבורים ומחזק את החלשים, משביע את הרעבים ומרעיב את השבעים: **[ה]** שבעים בלחם. ולא צריכים להיות נשכרים לשום מלאכה, מרעיבם, ונשכרו בלחם פרנסתם: **ורעבים**. שהיו טורחים ויגעים על מזונות: **חדלו**. מטרחם: **עד עקרה ילדה שבעה ורבת בנים וגו'.** ובעוד שהעקרה יולדת שבעה בנים, רבת בנים אמללה וקוברת בניה. חנה ילדה שבעה, שנאמר

(להלן פסוק כא) כי פקד ה' את חנה ותהר ותלד שלשה בנים ושתי בנות, וכשחנה יולדת אחד, פנינה קוברת שנים, ועשרה בנים היו לה, שנאמר (לעיל א ח): הלא אנכי טוב לך מעשרה בנים, של פנינה, כשילדה חנה ארבעה, קברה פנינה שמונה, וכשנתעברה וילדה ולד חמישי, נשתטחה פנינה לרגליה ובקשה רחמים וחיו ונקראו על שמה, אלו דברי רבי נחמיה. רבי יהודה אומר: **בני בנים הרי הן כבנים**. ויש אומרים: שבעה, בגימטריא כמנין שמואל: **[ט] חסידו**. חסידו כתיב, חסידיו קרי, בין יחיד בין רבים, וכן יחתו מריביו (פסוק י), מריבו, בין יחיד בין רבים: **[י] עלו בשמים ירעם**. עלו כתיב, אפילו עלו בשמים, מרעים עליהם ומורידם: **ידין אפסי ארץ**. שופטן ומייסרון, יושטיצי"יא בלע"ז: **[יא] היה משרת את ה' את פני עלי**. מכאן למשמש פני תלמידי חכמים, כמשמש פני השכינה: **[יג] ומשפט הכהנים**. הם קבעו להם חק זה, ולהם לא היה לנחלה כי אם חזה ושוק של שלמים: **[יד] בדוד**. סיר: **בקלחת**. יורה: **בפרור**. מחבת: **[יז] כי נאצו**. לשון בזיון: **[יח] נער חגור אפוד בד**. (תרגום): כרדוט דבוץ, והוא לשון מעיל, שהרי תרגם יונתן, (שמואל-ב יג יח): 'מעילי, דכי כן תלבשנה בנות המלך הבתולות מעילים, (שמואל-ב יג יח): כרדוטין: **[יט] ומעיל קטן תעשה לו אמו**. משנה לשנה: **[כ] וברך עלי**. לשון הוה הוא, מברכו היה בכל שנה: **תחת השאלה אשר שאל**. לו בן, ואמר לו ישים ה' לך זרע וגו', יהי רצון שכל בנים שיהו לך, יהו מן הצדקת הזו, והרי זה מקרא מסורס: **[כב] אשר ישכבן**. כמשמעו. ורבותינו אמרו (יומא ט ב): מתוך ששהו את קניהן, והם היו ממתנינות עד שתראן קניהן קריבין, מעלה עליהם כאלו שכבוס: **[כד] אשר אנכי שומע מעבירים עם ה'**. שמועה שעם ה' מעבירים עליכם, לשון ויעבירו (שמות לו ו): קול במחנה, מוציאים עליכם קול שמועה לא טובה: **[כה] ופללו**. לשון משפט, כמו (שם כא כב): ונתן בפלילים: **אלהים**. דיין: **כי חפץ ה' להמיתם**. שכבר נחתם גזר דין, אבל קודם שנחתם גזר דין, נאמר (יחזקאל יח לב): כי לא אחפוץ במות המת: **[כז] ויבא איש אלהים**. זה אלקנה: **הנגלה נגליתי אל בית אביך**. מכאן שנתנבא אהרן במצרים, ומה היא הנבואה, הוא שנאמר (שם כ ז): ואומר אליהם איש שקוצי עיניו השליכו ובגלולי מצרים אל תטמאו: **הנגלה נגליתי**. הידעתם כי הטובה הזאת והגדולה הזאת נתתי לאהרן: **[כט] אשר צויתי מעון**. אשר צויתי במעוני: **להבריאכם מראשית וגו'**. הרי זה מקרא מסורס, ותכבד את בניך ממני לעמי, לעיני עמי כבדת את בניך ממני, ומהו הכבוד, להבריאכם מראשית כל מנחת ישראל, קדמה סעודתכם לסעודתי, כמה שנאמר (לעיל פסוק טו): גם בטרם יקטירון את החלב וגו': **להבריאכם**. לשון סעודה, כמו (שמואל-ב יג ה): תבא נא תמר אחותי ותברני לחם: **לעמי**. מוסב על 'ותכבד את בניך ממני', הראיתם לעמי שאתם נכבדים ממני, ובמה הראיתם, 'להבריאכם מראשית מנחתי': **[ל] אמור אמרתי**. שני פעמים פסקתי גדולה לבני איתמר, בבני גרשון ובבני מררי נאמר (במדבר ד כח לג), ביד איתמר בן אהרן הכהן, ועלי מבני איתמר היה, זו ראיתי במדרש שמואל. ולשון הגון מזה שמעתי: אמור אמרתי ביתך ובית אביך וגו'; מתחלה נתתי כהונה גדולה לאלעזר הכהן, שנאמר (שם כ כו):

והפשט את אהרן את בגדיו וגו', ובימי פלגש שפקרו ישראל ברוב המצות, ומי גרם להם, פנחס וכיוצא בו, שהיה להם לסבב מעיר אל עיר ולהוכיחם, נטלתי הכהונה גדולה מהם ונתתיה לך, שמבני איתמר אתה, ואמרתי יתהלכו לפני עד עולם, שכשפוסקין לו גדולה לאדם, פוסקין לו ולדורותיו עד עולם: **כי מכבדי אכבד**. את בני פנחס, שכבד אותי בשטים (שם פרק כה יא), וכן היתה בימי שלמה, כשנבנה בית המקדש, (מלכים-א ב כז): ויגרש שלמה את אביתר מהיות כהן לה' כדבר ה' אשר דבר אל בית עלי, ונעשה צדוק כהן גדול תחתיו, שהיה מבני פנחס, שכן נתייחסו בדברי הימים (א ו לח): **ובווי יקלו**. מאליהם, משאסתלק מהם: **[לא]** **וגדעתי את זרועך**. החוזק שיש לכם בביתי, שאתם אומרים ואס לא לקחתי בחזקה: **[לב]** **והבטת צר מעון**. וראית צרתך בצדך בתוך מעוני, כאשר הרואה צרתה עמה בבית: **בכל אשר ייטיב את ישראל**. כשיבנה בית עולמים בימי שלמה, ותהא טובתם של ישראל שלימה, כמה שנאמר שם (מלכים-א ח נו): **לא נפל דבר אחד מכל דברו הטוב, (שם ה א) יהודה וישראל רבים כחול אשר על שפת הים וגו'**. (שם שם ה). וישב יהודה וישראל לבטח איש תחת גפנו ואיש תחת תאנתו כל ימי שלמה (שם פסוק ה): **ולא יהיה זקן בביתך**. מדה כנגד מדה, אתם אכלתם קדשים לפני זמנך, בטרם יקטירו את החלב, אף אתם תמותון בלא זמן: **[לג]** **ולאדיב**. כמו ולדאיב: **ימותו אנשים**. בחורים, אינו דומה אבלו של בחור, לאבלו של תינוק: **[לד]** **וזה לך האות**. שיתקיים הדבר, ביום אחד ימותו שני בניך, והיא תהיה לך אות שיתקיים כל הפורענות שנאמר לך, והבטת צר מעון, וכל מרבית ביתך ימותו אנשים: **[לה]** **כהן נאמן**. הוא צדוק: **[לו]** **לאגורת כסף**. בשביל להשתכר מעה כסף: **לאגורת כסף**. ממשקלות עשרים גרה הוא (שמות ל יג): **ספחני**. אספני:

שמואל א פרק-ג

[א] **היה יקר**. היה מנוע, וכן (משלי יז כז): יקר רוח איש תבונה, מנוע דברים, אדם מבין: **אין חזון נפרץ**. (תרגום:) **לית נבואה גליא**. נפרץ - לשון (בראשית כח יד): ופרצת ימה וקדמה: **[ג]** **ושמואל שוכב במקומו**. בעזרת הלויים השומרים בית המקדש, וכן תרגם יונתן: **ושמואל שוכב בעזרת לואי בהיכל ה' אשר שם ארון האלהים**. **[ד]** ויקרא ה'. וקול יצא מהיכל ה' מבית קדשי הקדשים, שקרא שמואל, סוף המקרא העליון מחובר לראש המקרא התחתון, זהו שאמר הכתוב (איוב לז ה): ירעם אל בקולו נפלאות, עלי היה כהן ושומר מבפנים, ושמואל היה לוי ושוכב מבחוץ, וקפץ הקול דרך עלי לשמואל, במסכת תמיד: **[ז]** **טרם ידע את ה'**. עדיין לא היה מכיר ענין קול נבואה, כל 'טרם' שבמקרא, לשון 'עדיין לא', כתרגומו: 'עד לא', ואינו לשון 'לפני', וזה יוכיח, ועוד, (שמות ט ל): כי טרם תיראון, מפורש ממנו, וכן (בראשית ב ה): כל שיח השדה טרם

יהיה בארץ: **[י]** ויאמר שמואל דבר. ולא הזכיר שם מקום כמו שצוהו עלי, אמר שמא קול אחר הוא: **[יא]** עושה דבר. היא לקיחת הארון ביד פלשתים: **תצלינה**. לשון צלצלים, טנטיניי"ר בלע"ז: **[יב]** החל וכלה. אותו היום תתחיל גזירתי על בית עלי, שימותו חפני ופנחס, ומכאן ואילך אכלה גזירתי ואשלימה עליהם מדור אל דור, להמיתם אנשים בני שמנה עשרה שנה: **החל וכלה**. אקומיינצ"ט אישפליימני"ט בלע"ז: **[יג]** כי מקללים להם בניו. מקללים 'לי היה לו לומר, אלא שכנה הכתוב: **מקללים**. מקילים, וכן כל קללה, לשון קלות ובזיון הוא: **ולא כהה**. לא הכהה פניהם להעבירם מגדולתן: **[יד]** כה יעשה לך. כאותה קללה עצמה, שלא יהיה לך בנים הגונים, וכן עלתה בו, ואף על פי שהגיד לו ולא כחד, מכאן אמרו (מכות יא א): קללת חכם אפילו על תנאי היא באה: **[יח]** ה' הוא. אדון הוא, והכל שלו: **[כא]** כי נגלה ה' אל שמואל. לפי שאמר למעלה ודבר ה' היה יקר בימים ההם, אמר כאן כי מעתה בשביל שמואל, נגלה ושנה והרגיל להגלות:

שמואל א פרק ד

[א] ויהי דבר שמואל לכל ישראל. נהיה הדבר שנאמר לשמואל, ובא לכל ישראל, והאיך היה הפורענות, ויצא ישראל לקראת פלשתים למלחמה: **האבן העזר**. עדיין לא היה כן שמה, כי בימי שמואל נקראת כן (לקמן ז יב), וכאן קרא על שם סופה: **[ב]** ותטש המלחמה. ותתפשט המלחמה, כמו (לקמן ל טז): והנם נטושים על פני הארץ, וכן (שופטים טו ט): וינטשו בלחי: **[ח]** בכל מכה במדבר. על ים סוף. ויונתן תרגם: **ולעמיה עבד פרישן במדברא**. ובספרי שנינו: שהפרשה הזו עירוב דברים, מי שאמר זה לא אמר זה, כשרין שבהם אמרו: מי יצילנו מיד האלהים האדירים האלה, והרשעים אמרו: אלה הם האלהים המכים את מצרים בכל מכה, כל מכות שהיו לו, על המצרים הביאם, אין לו עוד מכה מעתה: **[יב]** איש בנימן. זה היה שאול, שחטף את הלוחות מיד גלית וברח לו: **[יג]** יד דרך מצפה. אצל יד הדרך היה מצפה: **[יח]** מפרקתו. אפרקותיה, עצם הצואר: **[יט]** ללת. על כרחו 'ללדת' פירושו, ואין לו דמיון. ומנחם חברו בחלק 'יללה', לפי שחבלי לידתה ביללה באו לה, ויסוד יללה, אין אות ביסודה אלא למ"ד לבדה: **נהפכו**. נשתנו מכדרכן, לכך מתה: **צריה**. צירי דלתי בטנה, קרדוני"ל בלע"ז: **[כא]** אי כבוד. אין כבוד, וכן (איוב כב ל): ימלט אי נקי, אין נקי: **אל הלקח**. כמו על הלקח, ואין צריך לזוזו מלשון אל, למי שיודע להבין דברו: **אל הלקח**. איטיויר"ש לאישטריפוי"ש בלע"ז: **ואל חמיה**. ואל הרעה הזאת, שמת חמיה ואישה:

שמואל א פרק-ה

[ב] אצל דגון. דמות עשוי כדמות דג: **[ד]** המפתן. אסקופה: **[ו]** וישמים. לשון שממה: **בטחורים**. חלחולת, כרכשא, מכת הנקב, עכברים נכנסין בנקביהם ושומטין בני מעיהם, ויוצאין: **[ט]** וישתרו. כמו ויסתרו, שהרי הוא במסורת כתובים שי"ן, ומפורשים בלשון סמ"ך, מכת בית הסתרים: **[יא]** מהומת מות. כל מהומות על ידי רעם, וזה אביהן, (לקמן ז י): וירעם ה' בקול גדול (ביום ההוא) על פלשתים ויהומם, כך מפורש באגדת שלשים ושתים מדות' דרבי אליעזר בנו של רבי יוסי הגלילי:

שמואל א פרק-ו

[ב] במה נשלחנו. באיזה ענין נשלחנו שלא יחרה אפו, וישוב חרונו ממנו: **[ג]** אשם. היכר דבר שאתם מודים שמעלתם בו: **אז**. תרפאו ונודע לכם. שהוא עשה, כי למה לא תסור ידו אז מכם: **[ד]** סרני פלשתים. חמשה הם, כמה שנאמר (ביהושע יג ג): העזתי והאשדודי האשקלוני הגתי והעקרוני: **[ז]** עלות. מניקות: **אשר לא עלה עליהם עול**. כל זה לנסיון, שאין אלו ראויות למשוך, ועוד שגועות אחר בניהם, ואם יהא כח בארון שיוליכו אותו מאליהם, נדע שהוא עשה לנו: **[ח]** בארגז. שקריניייו בלע"ז: **[י]** כלו בבית. לשון כלא: **[יב]** וישרנה. הרי תיבה זו אנדרוגינוס, מלמד שאף הוולדות היו אומרים שירה: **רוני רוני השיטה התנופפי וכו'**, **כדאיתא במסכת עבודה זרה (כד ב)**. ולפי פשוטו, 'וישרנה', לשון 'ישר דרך', ישר היו הולכות: **הלך וגעו**. לשון צעקת בקר, געייה: **בית שמש**. ישראל היו שם: **[יג]** וישמחו לראות. היו מסתכלין היאך הוא בא לבדו, ומשמחתם נהגו בו קלות ראש, שלא היו מסתכלין בו באימה ודרך כבוד: **[יח]** כפר הפרזי. כפר שאין לו חומה: **אבל הגדולה**. היא האבן הגדולה האמורה למעלה, שהלמ"ד באה במקום נו"ן, וכן 'נשכה' במקום 'לשכה', בספר נחמיה (יג ז), ומפני שאירע להם אבלות בדבר, קראה אבל: **[יט]** שבעים איש חמשים אלף איש. תרגם יונתן: **וקטל בסבי עמא שבעין גברא, ובקהלא חמשין אלפי גברא**. ורבותינו אמרו (סוטה לה ב): שבעים איש, שכל אחד היה שקול כחמשים אלף, או חמשים אלף איש, שכל אחד שקול כשבעים סנהדרין:

שמואל א פרק-ז

[א] קדשו. זמינו: **[ב]** מיום שבת הארון בקרית יערים. וראו הפורענות שבא עליהם בעון בית עלי, ואת הגבורה שעשה הקב"ה בפלשתים: וינהו וגו' אחרי ה'. על ידי שמואל, שהיה מחזר מעיר לעיר, ושופטם ומוכיחם: וינהו. לשון המשכה הוא, ולשון ארמי הוא: תתנהו לפולחני, וכן (יחזקאל ז יא): ולא נה בהם, אין בהם תועלת למושכם אל הטוב. ומנחם חברו, 'וינהו', לשון יללה, כמו (מיכה ב ד): נהי נהיה, וכן (יחזקאל שם): ולא נה בהם, ופירוש וינהו אחרי ה', שהתאבלו על מעשיהם הרעים, ושבו אחרי ה'. לשון אחר: וינהו, כמו (ירמיהו ג יז): ויתאספו ונקוו אליה כל העמים, מתרגמינן: ויתנהון למפלח בה כל עממיא, ויהיה מזה הענין גם כן (יחזקאל שם): ולא נה בהם, כענין שאמר (שם): לא מהם ולא מהמונם, ולא מנה שבהם, כלומר ולא מקבוץ שלהם (ספרים אחרים אינו): **[ו]** וישאבו מים וישפכו. תרגם יונתן: ושפיכו לבהון בתיובתא כמיא קדם ה'. ולפי משמעו, אינו אלא סימן הכנעה, הרי אנו לפניך כמים הללו הנשפכין: וישפט שמואל. בין איש לרעהו, על עסקי ממון שביניהם, או על עסקי עבירה שעברו: **[ט]** ויעלה עולה. ויעלה כתיב, נקבה היתה, מכאן למדו רבותינו: עולה נקבה כשרה בבמת יחיד, במסכת עבודה זרה (כד ב): **[יא]** מתחת לבית כר. מלרע לבית שרון: **[יב]** ובין השן. שן הסלע:

שמואל א פרק ח

[ג] ויטו. הם עצמם: ויטו. דבר אחר, דהיינו המשפט. ורבותינו אמרו (שבת נו א): לא חטאו בני שמואל, אלא לא הלכו בדרכי אביהן, שהיה מחזר בכל מקומות ישראל ושופטן בעריהן, והם לא עשו כן, כדי להרבות שכר לחזניהם ולסופריהם: **[ו]** וירע הדבר. לפי שאמרו לשפטנו ככל הגוים: **[ט]** העד תעיד בהם. התרה בהם, שתהא אימת מלכם עליהם: **[יב]** ולעשות כלי מלחמתו. לעשות אותם אומנים ונפחים ונגרים: **[יג]** לרקחות. מתקנות מרקחים ובשמים, לתמרוקי נשיו:

שמואל א פרק ט

[ה] בארץ צוף. בארעא דבה נביא: צוף. כמו 'צופה': פן יחדל אבי מן האתונות. שתגדל דאגה שלנו עליו, עד שישכח את האתונות: ודאג. איטוביטאר"ה בלע"ז: **[ו]** את דרכנו. מעשה האתונות מה נהיתה בם, שבשבילים הלכנו את כל הדרך הזה: **[ז]** ומה נביא לאיש. תרגם יונתן: אם מקבל ממון, מה נעול לגברא. לא היה שאול מכיר במעשיו של

שמואל, וסבר שישאל שכר: **ותשורה**. תרגם יונתן: **ומדעם דכשר, לשון יושר**. ומנחם פירש: 'תשורה', לשון תקרובת, ראות פני מלך ואדם חשוב, לשון אשורנו (במדבר כד יז), ונראין דבריו: **[ח] רבע שקל**. זוזא חדא דכספא: **[ט] לפנים בישראל**. הסופר כתב זאת, ואין זה מדברי נער שאול: **כי לנביא היום**. למי שקורים אותו נביא היום, היו קורים לפנים 'רואה': **[יג] כבואכט העיר כן וגו'**. מאריכות היו בדברים, כדי להסתכל ביופיו של שאול: **הבמתה**. תרגם יונתן: **לבית אסחרותא**. משחרבה שילה הותרו הבמות, והיו מקריבין שלמים בבמה, ואוכלים יחד: **כי הוא יברך הזבח**. תרגם יונתן: 'ארי הוא פריס מזונא', בוצע על המזון, על השלמים מברכין באכילתם: ברוך אתה ה' אלהינו מלך העולם אשר קדשנו במצותיו וצונו לאכול את הזבח: **כהיום**. כאשר היום קיים: **[יז] יעצר בעמי**. ימשול, (ספרים אחרים אינו) כמו (דברים לב לו): **עצור ועזוב**. כך דרך המושל, לעצור העם במלחמה, שלא יתפזרו ולא יתפשטו זה מזה, ולעצור בכל אחד מעשות רעה. בלשוננו קורין 'מעצור', קירשטני'יר בלע"ז: **[יח] ויגש**. תרגם יונתן: וערע: **[כ] ולמי כל חמדת ישראל**. כאן בא לרמוז לו דבר המלוכה: **[כב] בראש הקרואים**. במקום מסיבת הגדולים, כי בדרך מסיבתן היה ניכר איזה מקום מיסב הגדול: **[כג] אשר אמרתי אליך**. לפי שידע שמואל שיבא שאול, צוה לתת לו מנה יפה לצרכו: **[כד] את השוק והעליה**. את השוק והירך שעליה: **הנה הנשאר**. מן המוות של הקרואים, והוצב לבד לצרכך: **שים לפניך אכול**. בפרק אחרון דזבחים (קכ א): קיימא לן חזה ושוק בבמה גדולה, ואין חזה ושוק בבמה קטנה, לפיכך הותר לאכול לשאול: **כי למועד שמור**. כי למועד האכילה היה השוק הזה שמור לצרכך: **לאמר העם קראתי**. אמירתי היתה לטבח העם, קראתי לסעודה, ויודע אני מספרם, והזהר במנותם, ונתתי לו המנות למספרם, וזו שמורה לצורכך: **[כה] וידבר עם שאול על הגג**. מוכיחו ומלמדו ליראה את הקב"ה: **[כז] ויעבר לפנינו**. וילך ברחוק ממנו, ולא ישמע את דברינו. ויעבר. הנער לפניהם, ולשאול אמר: ואתה עמוד עמדי:

שמואל א פרק-י

[ב] עם קבורת רחל בגבול בנימן. והלא קבורת רחל בגבול יהודה בבית לחם, אלא עכשיו הם בקבורת רחל, וכשתפגע בהם תמצאם בגבול בנימן בצלצח, כך שנויה בתוספתא דסוטה (פרק יא): **צלצח**. צל לצח של הקב"ה, שהוא צח ואדום, והיא ירושלים: **ודאג לכם**. יירא עליכם, כל לשון 'דאגה', לשון 'יראה', דושטי'יר בלע"ז: **[ג] אילון תבור**. מישר תבור: **[ה] גבעת האלהים**. גבעת קרית יערים, אשר עכשיו ארון האלהים שם: **נציבי פלשתים**. סרדיוטות שמינו על ישראל, שהיו רודין בה, ומושיבים נציבים בערי ישראל: **חבל נביאים**. תרגם יונתן: סיעת

ספריא: **חבל**. סיעה, וכן (שמואל-ב כב ו): חבלי שאול סבוני, משרית רשיעיא אקפוני: **מהבמה**. תרגם יונתן: מבית אסחרותא: **[ז]** **כי תבאנה האותות האלה לך**. ותדע כי דברי אמת, וכשם שבאו לך אותות הללו, כך יתקיים דבר המלוכה: **עשה לך אשר תמצא ידך**. אתקין לך מאני מלכותא, והכן לך טכסיסי המלוכה כמו שתוכל: **[ח]** **וירדת לפני הגלגל**. ולאחר שתמלוך, תרד הגלגל לפני, קודם שארד אני: **והנה אנכי ירד אליך**. לסוף שבעת ימים שתרד אתה: **תוחל**. תמתין: **[ט]** **לב אחר**. רוח גבורת מלכות: **[יב]** **ומי אביהם**. מה תימה לך בדבר מי אביהם של נביאים, וכי נבואה ירושה היא: **[טז]** **ואת דבר המלוכה לא הגיד**. דרך צניעות היתה בו: **[כא]** **וילכד שאול**. אף על פי שלא היה שם, נפל הגורל עליו, שהיו כתובין שמים באיגרות ונתונין בקופסא, והנביא מכניס ידו ונוטל איגרת אחת: **[כב]** **נחבא אל הכלים**. בבית שנתנו שם הבאין כליהן, שהיה בורח מן הגדולה. ומדרש אגדה רבי תנחומא: ואל הכלים, באורים ותומים, אמר: שמא איני ראוי לגדולה עד שישאלו באורים ותומים, ושאלו ועלה בידו: **[כג]** **אשר נגע אלהים**. גברין דחלי חטאה דאתיהב דחלא מן קדם ה' בלבהון:

שמואל א פרק-יא

[ב] **כל עין ימין**. כמשמעו. ומדרש אגדה (ילקוט שמעוני רמז קיא): הביאו לי ספר תורתכם שנתנה מימין, ואשרפה, על שכתוב בו (דברים כג ד): לא יבא עמוני ומואבי וגו': **חרפה**. גדוף: **[ה]** **אחרי הבקר**. אחר זמן מועד ביאת הבקר מן השדה: **[ז]** **לבקרו**. לבהמותיו: **[ח]** **ויפקדם בבזק**. רבותינו אמרו (יומא כב ב): **בשברי חרסים (ס"א, אינו)**. לשון אחר: בבזק, באבנים, שנטל מכל אחד אבן ומנאם, כמו (לקמן טו ד): ויפקדם בטלאים, שנטל מכל אחד טלה ומנאם בהם, כמו שהיו מונים אותם בחצאי שקלים, ותרגם (משלי כו ח): **כצור אבן במרגמה, היך בזקא דכיפא בקלעא**. ובילמדנו: **ויפקדם בטלאים, כד אינון מסכנין, באלין בזקייא, כד אינון עתירים, באלין אימריא**. לשון אחר: 'בבזק', שם מקום הנזכר בספר שופטים (א ה) וימצאו את אדוני בזק בבזק: **[יב]** **מי האומר**. בלשון בזיון, שאול ימלוך עלינו, תנו אותם ונמיתם: **ימלוך עלינו**. בתמיה: **[יד]** **ויאמר שמואל וגו' ונחדש שם המלוכה**. לפי שבראשונה היו עוררים על הדבר, ועתה נתרצו כולם:

שמואל א פרק-יב

[ב] ואני זקנתי ושבתי. אמרו רבותינו: זקנה קפצה עליו, כדאיתא במסכת תענית (ה ב): **[ג]** את שור מי לקחתי. לעבודתי: וחמור מי לקחתי. כשהייתי הולך מעיר לעיר לשפוט אותם על עסקי צרכיהם, הייתי הולך על החמור שלי, והיה לי ליטול משלהם: את מי רצותי. כל לשון מרוצה הסמוך לעושק, לשון עשוק ורצוץ הוא, חומס דלים ורוצץ: ואעלים עיני בו. כדי להעלים עיני מן המשפט בשביל הממון: ואשיב לכם. כל מה שתאמרו: **[ה]** ויאמר עד. בת קול יוצאת ואומרת: 'עד', וזה אחד משלשה מקומות שהופיעה רוח הקודש בבית דין של מטה, כדאיתא במסכת מכות (כג ב): **[ו]** אשר עשה את משה ואת אהרן. להיות נכונים לשליחותו, להוציא אבותיכם ממצרים: **[ז]** ואשפטה אתכם. אתוכח עמכם: **[יא]** ירובעל. זה גדעון: **[בדן]**. זה שמשון, שמשבט דן בא: ואת יפתח. הרי שלשה קלי עולם, עם שלשה חמורי עולם, משה ואהרן ושמואל, לומר לך, הקל בדורו, כחמור בדורו, כל בית דין המתמנה על הדור, צריך לילך אחריו כאלו הוא אביר שבאבירים: **[יד]** והיתם גם אתם. ותתקיימו לאורך ימים גם אתם גם המלך: **[טו]** והיתה יד ה' בכם ובאבותיכם. כלומר והיתה בכם אחר שהיתה באבותיכם. ורבותינו אמרו (יבמות סג ב): בכם ובאבותיכם, חטוטי שכבי, והיא מכת בזיון על המתים: **[טז]** התיצבו וראו וגו'. וכשם שעל ידי תפלתי אני יכול לשנות את העתים, כך אם פגעה בכם מלחמה, היה כח בתפלתי לעמוד על האויב, ולא הייתם צריכים לשאול מלך בחיי, ואף על פי שאני זקן: **[יז]** הלא קציר חטים היום. והגשמים סימן קללה, וקשה בעיני הקב"ה להביא פורענות חנם, אף על פי כן יש בי כח, ואקרא אל ה' ויתן קולות ומטר: ודעו וראו. כי לא הייתם צריכים לשאול מלך לזלזל בי: **[כב]** בעבור שמו הגדול. אשר יצא שמו עליכם שהוא מושיעכם, ולמען לא יתמעט שם גדלו: הואיל ה'. נשבע, כמו (לקמן יד כה): ויואל שאול את העם: **[כג]** גם אנכי חלילה לי. מאחר שתעשו אתם שלכם לשוב אל ה', גם אנכי חלילה לי מחדול מהתפלל בעדכם:

שמואל א פרק-יג

[א] בן שנה שאול במלכו. אמרו רבותינו ז"ל (יומא כב ב): כבן שנה, שלא טעם טעם חטא. ויש לפתור: בן שנה שאול במלכו, בשנה ראשונה שהומלך בה, והוא מלך שתי שנים על ישראל, ובשנה ראשונה, מיד: ויבחר לו שאול שלשת אלפים: **[ג]** את נציב פלשתים. סרדיוט שהיה להם על ישראל, והושיבוהו בגבעת בנימן: ישמעו העברים. שמרדנו בפלשתים, וישמרו מהם: **[ד]** וגם נבאש ישראל. נבאש ריחם בפלשתים, לשון 'שנאה': אחרי שאול הגלגל. הוא שאמר לו שמואל (לעיל י ח) וירדת לפני הגלגל: **[ה]** קדמת בית און. במזרח בית און: **[ו]** ובחוחים. מקום קבוצת חוחים, שפניי בלע"ז: ובצרחים. פלישי"ץ בלע"ז: ובבורות.

גומות: **[ז]** **עברו את הירדן ארץ גד**. לברוח מפני פלשתים, שהפלשתים היו בארץ כנען בעבר הירדן ימה: **חרדו אחריו**. מהרו ללכת אחריו: **[ח]** **ויוחל**. המתין: **למועד אשר שמואל**. הרי זה מקרא חסר תיבה אחת, למועד אשר שם שמואל' או למועד אשר לשמואל, ודוגמא לו (שמואל-ב ד ב): ושני אנשים שרי גדודים היו בן שאול, היה לו לכתוב לבן שאול, אף כאן אשר לשמואל, שאמר לו (לעיל י ח) שבעת ימים תוחל עד בואי אליך: **[ט]** **הגישו אלי העולה**. זר מותר להקריב בבמה: **[יא]** **מה עשית**. הלא אמרתי לך הנני יורד אליך להעלות העולה, אני אעלה אותה, ולא אתה: **למועד הימים**. בתחלת היום: **[יב]** **ואתאפק**. נתחזקתי על רצוני, שהיה לבי אומר להמתין לך, על כרחי העמדתי את לבי ואעלה העולה: **[יג]** **כי עתה**. לפני עשותך זאת: **הכין ה' את ממלכתך עד עולם**. שכשפוסקין לו גדולה לאדם, פוסקין לו ולדורותיו (מגילה יג ב): **[יד]** **ועתה ממלכתך לא תקום**. שכן אמר משה בתורה (דברים יז כ): לבלתי סור מן המצוה ימין ושמאל למען יאריך ימים וגו', הא אם סר, לא יאריך ימים, ואם תאמר לא על מצות נביא נאמר, אלא על מצות התורה, הרי כבר נאמר (שם שם): לשמור את כל דברי התורה הזאת, ואחר כך: לבלתי רום לבבו ולבלתי סור מן המצוה, אפילו ממצות נביא: **[טו]** **הנמצאים עמו**. כי העם נפוצו מעליו, ואלו נשתיירו: **[יח]** **גי הצבועים**. שמצויין בו הצבועים, הוא ששנינו, רבי מאיר אומר: **אף הצבוע**. ותרגם יונתן: **אפעיא**. וכן פירשו רבותינו ז"ל (בבא קמא טז א): צבוע זה אפעה, מין שרץ רע ומזיק: **[יט]** **וחרש לא ימצא**. לא היה מצוי בתחלת מלכות שאול, כי הפלשתים המושלים בישראל, העבירו כל חרשי ברזל מישראל, פן יעשו כלי זיין להלחם: **[כ]** **וירדו כל ישראל הפלשתים**. וכשהיו ישראל צריכין לחרשי ברזל ללטוש איתים וקרדומות ומחרישות, היו זקוקים לירד אל ארץ פלשתים: **מחרשתו**. שו"ק בלע"ז: **אתו**. קולטר"א בלע"ז: **קרדומו**. בשגו"ר בלע"ז: **מחרשתו**. פישויר"א בלע"ז: **[כא]** **והיתה הפצירה פים למחרשות**. והיתה להם לאותם שהיה להם טורח לרדת אל הפלשתים ללטוש, היתה הפצירה פים לימ"א בלע"ז, שיש לה הפצר פיות, כלומר פיות וחידודים הרבה, היתה להם לחדד המחרשת והאתים: **ולשלש קלשון**. מזלג עשוי כמין עתר, שקורין פורקד"א, ולו שלש שינים: **ולהציב הדרבן**. לחדדו בראשו לנועצו ולהציבו בתוך המרדע: **[כב]** **ותמצא לשאול**. על ידי נס: **[כג]** **מצב פלשתים**. דרך אנשי צבא לעשות מהם מצב ומשחית, הם הפושטים ורצים אחר השלל אל העיר, שקורין צנבי"ל בלע"ז: **מצב**. הם נציבים לשמור שלא יצאו מן העיר משחיתים בהם: **אל מעבר מכמש**. הפלשתים היו חונים במכמש, ומכמש בהר, וישראל בעיר ששמה גבע. וגבע היתה בראש ההר, ושני הרים היו זה כנגד זה, והגיא ביניהם, כמו שאמור בענין. ומצב פלשתים נגש אל עבר מכמש שלצד גבע, אל הגיא שביניהם:

שמואל א פרק-יד

[א] מעבר הלז כל 'הלז' ו'לזה' שבמקרא, אינו לשון הזה, אלא לשון דבר שכנגדו, והוא מראהו באצבע, ובלע"ז אינו לשון ציש"ט בלע"ז, אלא ציי"ל בלע"ז: מעבר הלז. גי שני ההרים: **[ב]** בקצה הגבעה. בסוף הגבעה: **[ג]** נשא אפוד. אורים ותומים: **[ד]** ובין המעברות אשר בקש יונתן לעבור. כן היה עשוי, שן הסלע היה מהעבר מזה לבין המעברות מזה, ושן הסלע לבין המעברות מזה. הגיא הוא קרוי בין המעברות, והיה לו סלע מכאן, וסלע מכאן, זה בעברו מזה, וזה בעברו מזה, והגיא בין שני העברים, אותו הגיא בקש יונתן לעבור: **[ה]** שן הסלע. שם שן האחד 'בוצץ', ושם השני 'סנה': **[ה]** מצוק מצפון. משופע ועולה מצד צפון אל מכמש: מול גבע. שממנה יצא יהונתן: **[ט]** דמו. המתינו, כמו (יהושע י יב): שמש בגבעון דום; וכן (תהלים לו ז): דום לה', אם כה יאמרו: דומו ונעלה אליכם, שעתם מצלחת ולבם רם עליהם: **[י]** ואם כה יאמרו עלו עלינו. פחד הקב"ה בלבם, ויראים לזוז ממקומם: **[יב]** ויענו. לשון הרמת קול: **[יג]** על ידיו ועל רגליו. כלומר בכל כח ומרוצה: **[יד]** כבחצי מענה צמד שדה. בתוך שיעור מדת קרקע, מלא חצי מענה של מחרישת צמד בקר החורשת בשדה: מענה. הוא תלם המחרישה, שקורין ריי"א בלע"ז, וגבורה גדולה היא זו, שהיו קרובים זה לזה, ונכונים לעזור זה את זה: **[טז]** הצופים לשאול. הצופים אשר היו לשאול בגבעת בנימן, צופים; אישקאגטי"ש בלע"ז: והנה ההמון. של פלשתים, נמוג ממקומו וילך, וקרב הלום לצד ישראל: נמוג. כמו (בראשית ד יב): נד ונע: **[יז]** פקדו. לשון פקידה, כמו (איוב ז יח): ותפקדנו לבקרים: **[יח]** הגישה ארון האלהים. אורים ותומים: כי היה ארון האלהים שם ביום ההוא. המקרא חסר תיבה אחת, כי היה ארון האלהים שם ביום ההוא: **[כא]** והעברים היו לפלשתים. בעזרתם, מחמת יראה מתמול שלשום, והיום נהפכו גם המה עם חבריהם, להיות בעזרת אחיהם: **[כד]** נגש ביום ההוא. היו אצים ונגושים להלחם בפלשתים: ויואל. לשון אלה: אשר יאכל לחם. כל מאכל במשמע, כמו (ירמיהו יא יט): נשחיתה עץ בלחמו: **[כה]** ויהי דבש. דבש קנים גדל בארץ ישראל: **[כו]** והנה הלך דבש. שהיה נוטף מן הקנים: **[כז]** ביערת הדבש. בקנה הדבש, כמו (שמות ב ג): ותשם בסוף, דמתרגמינן: ושוייתה ביערא. ו'סוף' הם קנים של אגס, וכן (שיר השירים ה א): אכלתי יערי עם דבשי. ובלשון ישמעאל קורין לאותו דבש סוקר"א בלע"ז, מפי רבי נתן הישמעאלי: **[כט]** עכר אבי את הארץ. בלבל את דעתם ואת ישועתם, כמים עכורים: **[ל]** כי עתה לא רבתה מכה. בתמיה: **[לב]** ויעש העם. כמו ויעט העם, לשון עיט (בראשית טו יא): צאן ובקר ובני בקר. אומר אני: זה אותו ואת בנו לא תשחטו (ויקרא כב כח), ולכך קראם חוטאים. ורבותינו אמרו בשחיטת קדשים, שהיו מקדישים אותם שלמים, ואוכלים לפני זריקת דם, הוא שאמר: ויאכל העם על הדם, אוכלים קדשים ועדיין דם במזרק: **[לג]** גלו אלי. לשון גללו: היום. מבעוד יום, ולמטה (פסוק לד) נאמר: ויגישו איש שורו בידו הלילה, רבותינו נחלקו בדבר בסוף מסכת זבחים, יש מהן פירשו: כאן בחולין כאן

בקדשים. ויש מהן פירשו: כאן בקדשים שהוקדשו ליקרב בבמת נוב גדולה, כאן בקדשים שהוקדשו ליקרב בבמה קטנה, למד על עולת יחיד שכשירה לישחט בלילה: **אבן גדולה**. עשאה במה, לזרוק עליה דם והקטר חלבים: **לד** **פוצו בעם**. הכריזו במקומות הרבה, ויהיו המכריזים נפוצים בעם: **ושחטתם בזה**. כאן, במקום שחיטה. דבר אחר: סכין בדק להם: **הלילה**. בהמות של חולין נשחטו בלילה, כך מפורש בזבחים (שם): **לה** **אותו החל**. אותו המזבח, ראשון למזבחות שבנה שאול: **לח** **פנות העם**. שרי העם, אבן הפנה היא החשובה: **מ** **לעבר אחד**. להפיל גורל בין כלכם ובינינו: **מא** **הבה תמים**. תן גורל אמת: **והעם יצאו**. נקיים מן הגורל: **מה** **ויפדו העם**. התירו לו לשאול שבועתו: **מת** **ויעש חיל**. ויאסף חיל: **נ** **אבינר בן נר**. ונר היה דוד שאול, אחיו של קיש, ושניהם בני אביאל, וגם אביאל נקרא נר, בדברי הימים (א ח לג), שהיה מדליק נרות לרבים במבואות האפלים (ויקרא רבה ט ב): **נב** **וראה שאול**. לשון הוה, כשהיה שאול רואה איש גבור חיל, היה אוספו אליו:

שמואל א פרק-טו

א **ועתה שמע לקול דברי ה'**. פעם אחת נסכלת, עתה הזהר בעצמך: **ג** **משור ועד שה**. שהיו בעלי כשפים, ומשנין עצמן ודומין לבהמה: **ד** **וישמע שאול**. לשון הכרזה, כמו (לעיל יד כ): ויזעק שאול: **ויפקדם בטלאים**. אמר לכל אחד ואחד, שיקח טלה מצאנו של מלך, ואחר כך מנה את הטלאים, לפי שאסור למנות את ישראל, שנאמר במ (בראשית לב יב): לא יספר מרוב: **ה** **וירב בנחל**. וילחם בנחל. ורבותינו אמרו (יומא כב ב): על עסקי נחל רב ודן את עצמו, ומה בשביל נפש אחת אמרה תורה ערוף עגלה בנחל, בשביל כל הנפשות האלו לא כל שכן, אם אדם חטא, בהמה מה חטאה: **ו** **אל הקיני**. בני יתרו, שהיו יושבין במדבר יהודה בנגב ערד, שהלכו אצל יעבץ ללמוד תורה, וערד הוא עמלק, הכנעני מלך ערד, עמלק היה, שנאמר (במדבר כא א): יושב הנגב, ועמלק יושב בארץ הנגב (שם יג כט): **עם כל בני ישראל**. שנהנו מסעודתו משה ואהרן וכל זקני ישראל, והרי מעלה עליו כאלו עשה חסד עם כל בני ישראל: **ט** **והמשנים**. אין לו דמיון, והם הבריאים. ואומר אני: לשון 'משנים', כמו (בראשית מג יב): כסף משנה, על שם שהוא כפול בבשר ובשומן, וכן (שופטים ו כה): ופר השני שבע שנים: **נמבזה ונמס**. כמו נבזה, והמ"ם טפילה בו: **יא** **נחמתי**. מחשבה עלתה בלבי על מלכות שאול שהמלכתי: **יב** **מציב לו יד**. בונה לו מזבח הוא המזבח שנאמר באליהו (מלכים א יח ל): **וירפא את מזבח ה' ההרוס**. ויונתן תרגם: והא מתקן ליה תמן אתר לפלגא ביה ביזתא: **טז** **הרף**. כתרגומו: אוריד, פירוש המתן: **יז** **ראש שבטי ישראל אתה**. תרגם יונתן: שבטא דבנימין עבר בימא בריש כל עמא, כמה שנאמר (תהלים סח כח): בנימין צעיר רודם: **יח** **עד**

כלותם אותם. העם אשר אתך יכלו אותם: **[יט]** ותעט. כמו ותעף, לשון עיט (בראשית טו יא): **[כא]** ראשית החרם. מיטב החרם, וכן (דברים יח ד): ראשית דגנך, כמה שנאמר (במדבר יח ל): **בהרימכם את חלבו ממנו.** ויונתן תרגם: קדם דיחרמון: **[כב]** הנה שמוע. בקולו, טוב מזבח: **להקשיב מחלב אילים.** זה מוסב על הנה שמוע מזבח טוב, ולהקשיב, מחלב אילים: **[כג]** כי חטאת קסם מרי ואון ותרפים הפצר. וכעונש של און ותרפים, כן עונש של הפצר. ויונתן תרגם: ארי כחוב גבריא וכו' וכחובי עמא דטעו בתר טעותא, כן חובת כל אנש דפצר ומוסיף וכו': **הפצר.** לשון תוספת, וכן (בראשית לג יא): ויפצר בו, הרבה עליו דברים: **[כד]** יראתי את העם. דואג האדומי, שהיה חשוב כולם: **[כז]** ויחזק בכנף מעילו. לפי פשוטו משמעו, שכשפנה שמואל ללכת מאחרי שאול, אחז שאול בכנף של שמואל, לפי שהיה שאול מבקש ממנו שישוב עד שישתחוה בגלגל שהיה שם אהל מועד. ומדרש אגדה (שוחר טוב) חולקים אמוראים, יש אומרים: **מעילו של שמואל קרע שאול.** ויש אומרים: מעילו של שאול קרע שמואל, ומסר לו סימן זה, מי שיכרות כנף מעילו, הוא ימלוך תחתיו, והוא שאמר לו שאול לדוד ביום שכרת את המעיל (לקמן כד כ): ידעתי כי מלוך תמלוך: **[כט]** וגם נצח ישראל לא ישקר. ואם תאמר אשוב מעוני לפניו, לא יועיל עוד ליטול את המלוכה ממי שנתנה לו, כי הקב"ה שהוא נצחונו של ישראל, לא ישקר מליתן הטובה לזה שאמר ליתן: **[לב]** אגג מעדנות. יונתן תרגם: אגג מפנקא: **אכן סר מר המות.** באמת ידעתי כי סר וקרוב עלי מרירת המות: **[לג]** כאשר שכלה נשים חרבך. להושיבם אלמנות מבעליהם, שהייתם חותכים זנבי בחורי ישראל: **וישסף.** חתכו לארבע, ואין לתיבה זו דמיון. ותרגום וישסף, ופשח. ובגמרא שלנו יש הוה מפשח ויהיב לן אלותא, כלומר בוקע:

שמואל א פרק טז

[א] בית הלחמי. בבית לחם, וכן דרך כל דבר ששמו בשתי תיבות, כמו: בית לחם, בית שמש, בית אל, קרית ארבע, אם בא להטיל בו ה"א, מטיל בין שתי התיבות, כגון: קרית הארבע, בית האלי, בית הלחמי: **[ד]** ויחרדו. מהרו לצאת לקראתו: **[ו]** ויאמר אך נגד ה' משיחו. ויאמר בלבו, אך אמת הוא זה (ז) אל תבט אל מראהו. אל יופי תארו: **כי מאסתיהו.** לפי שכעסן הוא, כמה שנאמר (לקמן יז כח): ויחר אף אליאב בדוד: **כי לא אשר יראה האדם.** אף על פי שקראת לעצמך רואה, שאמרת לשאול (לעיל ט יט): אנכי הרואה, כאן אני מודיעך שאינך רואה: **[ט]** ויעבר ישי שמה. הוא שמעא: **[יא]** שאר הקטן. נשאר הקטן: **לא נסוב.** לא נשב לאכול, כל מושב סעודה קרויה הסבה: **[יג]** ותצלח רוח ה'. רוח גבורה: **[טז]** עבדיך לפניך. הנה עבדיך לפניך אשר יעשו מצותיך:

[יח] אחד מהנערים. מיוחד שבהם, דואג האדומי: **יודע נגן.** כל עצמו נתכוון להכניס עין רעה של שאול בדוד, שיתקנא בו:

שמואל א פרק-יז

[א] באפס דמים. כך שם המקום: **[ד] איש הבנים.** גבור ליצא ממערכתו, לעמוד בין שתי המערכות: **[ה] ושריון קשקשים.** כמין קשקשות דגים עשוי מברזל, נופלים על גב השריון [ס"א נקבי השריון], קשקשת לכל נקב: **[ו] ומצחת נחשת.** כמין יד ברזל היוצא מן הכובע כנגד החוטים, שקורין נש"ל בלע"ז, והיתה מגעת לו עד רגליו: **וכידון נחשת.** תרגם יונתן: **ומסחפא דנחשא נפיק מן קולסא ומטל בין כתפוהי.** פירוש: כמין חנית נחשת בולטת מן הכובע, ונמשכת בין כתפיו, להגן על צוארו מן החרב: **[ז] כמנור אורגים.** תרגם יונתן כאכסן דגרדאין, אינשובלי"א בלע"ז: **שש מאות שקלים.** כל השקלים האמורים בנביאים, מנים: **[ח] למה תצאו.** כולכם לערוך מלחמה, ילחם אחד כנגדי בשביל כולכם, ובתנאי שהוא מפורש: אם יוכל להלחם אתי וגו': **הלא אנכי הפלשתי.** איני לא שר מאה ולא שר אלף, אלא פלשתי כאחד מן האחרים, ואף על פי שנלחמתי להם כמה מלחמות, אני הרגתי חפני ופנחס, ושביתי את הארון, ואתם נעשיתם עבדים לשאול, ולא הושיע אתכם מימיו בגבורתו: **ברו לכם.** בררו לכם: **איש.** את שאול, וירד אלי: **[יב] אפרתי.** בית לחם יושבת בארץ אפרת: **ולו שמנה בנים.** ומה שכתוב (בדברי הימים א ב טו): 'אוצם הששי דוד השביעי' ולא כתב יותר, יש לומר שאחד מת בלא בנים, ולפיכך לא כתבו שם: **באנשים.** נמנה בכנסיות החשובים: **[יד] ודוד הוא הקטן.** שהיה בבית שאול מקודם לכן לנגן לפניו: **[טו] ודוד הולך.** היה הולך ושב תמיד מאצל שאול לבית אביו: **[טז] השכם והערב.** אמרו רבותינו (סוטה מב ב): כדי לבטלם מקריאת שמע: **[יח] חריצי החלב.** (תרגום): גובנין דחלבא: **לשר האלף.** אני אומר: לשר של אותו אלף שאחיו (ס"א שאני) ממנו, שלכל השבטים היו שרי אלפים לפי אלפיהם, ואני שמעתי: לשר האלף זה יהונתן, שאמר עליו (לעיל יג ב): **ואלף היו עם יונתן בגבעת בנימין: ואת ערובתם תקח.** ואת ערובת הצלתם ושלומם, תקח באזניך ובלבבך, ותגד לי. וכן תרגם יונתן: **וית טיביהון תייתי: ערובתם.** לשון הצלה, כמו (תהלים קיט קכב) ערוב עבדך לטוב, גרנטי"ש בלע"ז. ורבותינו אמרו (שבת נו א): **גט כריתות יקח מאתם ויביא לנשותיהם, להפריד עירוב שבינו לבינה:** **[כ] המעגלה.** סביבות המחנה עושים מעגל, והיוצא חוץ, לפנים או לאחור, מתחייב. לפנים, שמא ירוצו עליו בני מערכות האויבים, לאחור, מבקש הוא לנוס: **[כא] ותערוך ישראל.** מערכת ישראל: **[כב] שומר הכלים.** של בני הצבא. (כג) ממערות פלשתים. כתיב, רבותינו דרשו (סוטה מב ב): **מאה בני אדם הערו בערפה אמו, כשפירשה מאחרי רות**

ונעמי חמותה: **[כה]** **יעשה חפשי**. מדברים האמורים במשפטי המלוכה:
[לד] **ובא הארי ואת הדוב**. (תרגום:) ואתא אריא ואף דובא: **[לו]** **גם את הארי גם הדוב**. הרי אלו רבוי, ארי ושני גוריו, ודוב ושני ילדיו: **[לז]** **ה' אשר הצילני מיד הארי**. יודע אני שלא לחנם נזדמן לי הדבר ההוא, אלא שלעתיד אני בא לידי כיוצא בה לתשועת ישראל, ואסמוך עליה ואצא. וזה אחד משני צדיקים שנתן להם רמז, וחשו להשכיל לדבר, דוד ומרדכי, שנאמר (אסתר ב יא): ובכל יום ויום מרדכי מתהלך לפני חצר וגוי, אמר: לא לחנם עלתה בצדקת זו שנתפסה במשכב הערל הזה, אלא שעתידה היא לעמוד לישראל ביום צרה: **[לח]** **את דוד מדין**. נהפכו להיות כמדת דוד משנמשח בשמן המשחה, אף שהיו של שאול שהיה גבוה מכל העם משכמו ומעלה (לעיל ט ב), וכיון שראה שאול כן, הכניס בו עין הרע, והרגיש דוד בדבר: **[לט]** **ויואל ללכת**. תרגם יונתן: **ולא אבה למיזל**. יש תיבות משמשות לשון וחילופו, כמו (ישעיהו י לג): מסעף פארה; (תהלים נב ז): ושרשך מארץ חיים: **כי לא נסה**. (תרגום:) ארי לא אליף: **כי לא נסיתי**. (תרגום:) **ארי לית בהון ניסא, אין שבחו של נס בכך**. לשון אחר: ויואל ללכת, רצה ללכת ולנסות, וכאשר ראה שהיו כבדים עליו, הסירם: **[מ]** **חלוקי אבנים**. אבנים דקות וחלקות: **ובילקוט**. ובתרמיליה (תרגום:): **[מד]** **ולבהמת השדה**. אין דרך לבהמות לאכול אדם, אמר דוד: כבר נטרפה דעתו של זה, שלי הוא, בא דוד ואמר לו: ונתתי פגר מחנה פלשתים וגוי ולחית הארץ: **[מט]** **ויפל על פניו**. לא היה לו לפול אלא לאחוריו, שהרי על מצחו הוכה, אלא כדי שלא יצטער דוד לילך ולחתוך את ראשו, שנשתכר דוד עכשיו שנים עשרה אמות וזרתים, שקומתו שש אמות וזרת, נשתכר מלא קומה לאחוריו, ומלא קומה לפניו (במדרש תהלים): **[נג]** **מדלוק**. מרדוף, כמו (בראשית לא לו): דלקת אחרי: **[נה]** **בן מי זה הנער**. וכי לא היה מכירו, והלא כתיב (לעיל טז כא): ויאהבהו מאד ויהי לו נושא כליו, אלא ראהו מתנהג בטכסיסי מלכות, אמר שאול: **אם בא ממשפחת פרץ, מלך יהיה, שהמלך פורץ גדר לעשות לו דרך ואין ממחין בידו, ואם ממשפחת זרח בא, חשוב יהיה**. אמר לו דואג: **עד שאתה שואל אם בא ממשפחה שיהא הוא הגון למלכות אם לאו, שאל אם ראוי לבא בקהל אם לאו, שהרי מרות המואביה בא**. אמר לו אבנר: **שנינו עמוני ולא עמונית**. אמר לו דואג: **אם כן ממזר ולא ממזרת**. אמר לו: כאן נאמר (דברים כג ה): **על דבר אשר לא קדמו אתכם בלחם ובמים, ואין דרך אשה בכך**. אמר לו: **היה להם לקדם אנשים לקראת אנשים, ונשים לקראת נשים**. נשתתק אבנר, אמר לו שאול: **[נו]** **שאל אתה בן מי זה העלם**. למעלה כתיב 'הנער', וכאן כתוב 'העלם', אמר לו: הלכה זו נתעלמה ממך, צא ושאל בבית המדרש, כדאיתא ביבמות (עו ב):

[ו] **ובשלשים**. תרגם יונתן: **ובצלצלין**. מין כלי זמר: **[ח]** **ועוד לו**. ועוד לו מה הוא נחסר שצריך להוסיף לו: **אך המלוכה**. אינו צריך עוד אלא למלכות: **[ט]** **עוין**. (תרגום:) עין רעה: **[י]** **יתנבא**. ואשתטי. נביא ושוטה מדברים דברי רמזים שאינם ניכרים: **[יא]** **אכה בדוד ובקיר**. מכה אחת אכה, שיכנס החנית בדוד ובקיר: **[יד]** **משכיל**. מצליח: **[יז]** **ושאול אמר**. בלבו: **אל תהי ידי בו**. פן אענש: **ותהי בו יד פלשתים**. לכך אמר לו והלחם מלחמות ה': **[יט]** **בעת תת**. כשהגיע זמן שקבעו לתתה לו, ובעוד שהיו מתעסקים לתתה לו, נתגלגל הדבר ונתנה לעדריאל: **[כא]** **בשתים תתחתן בי**. שתי בנות יש לי, באחת מהן תתחתן בי. וכן תרגם יונתן: **בחדא מתרין**. כיוצא בו (שמואל-ב כד יב): **שלש אנכי נוטל עליך**. אחת משלש, כמו שמפורש שם: בחר לך אחת מהם: **[כז]** **ולא מלאו הימים**. לא המתין עד מלאת הימים שקבע לו להביא את מאה הערלות. (כז) ויקם דוד וילך הוא ואנשיו וגוי וימלאום. פרישנטי"ר בלע"ז: **[כט]** **לרא**. ליראה: **[ל]** **ויצאו שרי פלשתים**. לבא בגדודים לשלול שלל בישראל:

שמואל א פרק-יט

[ג] **ליד אבי**. סמוך לאבי, איינשיי"ש בלע"ז: **[יג]** **ותקח מיכל**. כדי שלא יבינו שברח וירדפו אחריו: **את התרפים**. עשויים בדמות גוף אדם: **כביר העזים**. עור מופשט שלם כחמת, פלוצי"ל בלע"ז: **שמה מראשותיו**. לפי שאין לתרפים שיער, וזה דומה לשיער אדם: **[יז]** **הוא אמר אלי וגוי**. אתה מסרתני ביד לסטים אחד, שלף חרבו עלי עד ששלחתיו: **[יט]** **בניות**. (תרגום:) בבית אולפנא: **[כ]** **להקת**. (תרגום:) סיעת: **[כד]** **ויפשט גם הוא בגדיו**. בגדי מלכות, ללבוש בגדי התלמידים: **ויפול ערום**. ונפל ברשן, תרגם יונתן: **ונפל ערטילאי**. ובשם רבי מנחם ששמע מפי ערבי אחד: 'ברשן' בלשון ערבי משוגע:

שמואל א פרק-כ

[ג] **כפשע**. כפסיעה אחת נפטרתי מפניו, והכה בחנית בקיר, באותה פסיעה נצלתי מן המות: **[ה]** **הנה חדש מחר**. חידוש הלבנה, וכל אוכלי שולחן המלך אין נמנע איש מלבא ביום טוב אל הלחם: **ואנכי ישוב אשב עם המלך לאכול**. לשון הווה הוא, ואנכי רגיל לישוב עם המלך תמיד לאכול סמוך לו: **ושלחתני**. מעתה, ונסתרתני עד הערב של יום שלישי, ולא אהיה עם האוכלים, ויפקד מושבי, ויתמה המלך עלי, או מחר או למחרתו: **[ו]** **נשאול נשאל**. רשות שאל ממני: **זבח הימים**. משנה לשנה

בזמן הזה: **[ז]** **אם כה יאמר טוב**. שלא יחרה לו: **שלום לעבדך**. אין בלבו להרגני: **ואם חרה יחרה**. זהו שאהא לו מצוי להרגני: **כלתה הרעה מעמו**. סוף דבר מחשבה רעה לו עלי: **[ח]** **ועשית חסד**. לשלחני: **[ט]** **חלילה לך**. כזאת לחשדני שאדע בו שכלתה מעמו הרעה ולא אגיד לך: **[י]** **מי יגיד לי**. במקום שאסתר שם: **[יב]** **ה' אלהי ישראל**. לשון שבועה: **השלשית**. בימי מחר, זהו יום שלישי כשעה של עכשיו, כי מחר חדש, ושמה לא יתמה מחר אבי, אבל יתמה ביום השלישי. (יג) כה יעשה לי. הקב"ה, כי אחקור את אבי ואמצא שהוא טוב אליך, אם לא אשלח על ידי שליח וגליתי אזנך, כי הטובה אני יכול לגלות, ואם ייטיב אל אבי להרע לך, אותה לא אגלה, פן יודע לאבי מקום שאתה שם, וגליתי אני בעצמי את אזנך: **[יד]** **ולא אם עודני חי**. לשון בקשה הוא, כמו (מלכים-ב ה יז): **ולא יתן נא לעבדיך**. ואינו זו ממשמעו, ולא תעשה לי טובה בעודני חי, שתעשה עמי חסד ה' בטרם אמות, ומהו החסד, שלא תכרית את חסדך מעם ביתי, בזאת תכרות לי ברית בחיי: **[טו]** **ולא בהכרית ה'**. וגם לא תסיר חסדך מה', כי אף בבא הפורענות על בית אבי, שידעתי שיכרית המקום את אויביך: **[טז]** **ובקש ה'**. את הברית הזאת: **מיד אויבי דוד**. כנה הכתוב, ופירושו: בקש הקב"ה את העון מיד דוד, כשעבר על הברית ואמר למפיבושת (שמואל-ב יט ל): אתה וציבא תחלקו את השדה, יצתה בת קול ואמרה: **רחבעם וירבעם יחלקו את המלכות (שבת נו ב)**. וכן תרגם יונתן: ואתפרע ליה ה' מיד שנאי דוד: **[יח]** **מחר חדש**. ודרך כל אוכלי שולחן המלך לבא ביום מועד אל השולחן: **ונפקדת**. אבי יפקדך וישאל היכן אתה: **כי יפקד מושבך**. שיהיה מושבך חסר, שאתה יושב בו. וכן תרגם יונתן: ותתבעי ארי יהי מרוח בית אסחרותך: **ונפקדת**. לשון זכרון: **כי יפקד**. לשון חסרון: **[יט]** **ושלשת**. שלשת ימים, ואז תרד מאוד, כלומר לכשתגיע היום השלישי, תרד במקום סתר ותתחבא הרבה, כי אז יבקשוך, ובאת אל המקום הסתר הזה אשר אתה נסתר בו היום, שהוא יום מעשה מלאכה. וכן תרגם יונתן: ביומא דחולא, שאותו היום נסתר, כמה שנאמר (פסוק כד): **ויסתר דוד בשדה' מיד**, ויהי החדש' מחר: **האבן האזל**. אבן שהיתה אות להולכי דרכים: **האזל**. הולכי הדרך, וכן תרגם יונתן: אבן אתא, אבן האות: **[כ]** **צדה אורה**. לא מפיק ה"א, ופתרון צדה כמו לצד, כל תיבה שצריכה למ"ד בתחלתה, הטיל לה ה"א בסופה, בצד אותה אבן, אורה חצים למטרה, כדי שלא יבין הנער, וזה סימן יהיה לך לנחש אם אתה צריך לברוח: **[כא]** **והנה אשלח וגו'**. ודרך המבקש חץ הירווי, הולך עד מקום שרואה שהחץ הולך, ואינו יכול לכוין יפה, פעמים שהוא מחפשה והחץ להלן ממנו, ופעמים שהוא הולך להלן מן החץ ומחפשה, והניחוש הזה יהיה לך: **אם אמור אומר לנער וגו' קחנו ובואה**. צא אתה בעצמך ממקום מתבואך, וקחנו ובוא אלי, כי אין לך לירא, כי שלום לך, הקב"ה חפץ שתהא כאן ולא תירא, ואפילו שמעתי מאבא רעה: **[כב]** **ואם כה אומר וגו' לך כי שלחך**. הקב"ה אומר לך לברוח ולהמלט: **[כג]** **והדבר אשר דברנו**. ברית שכרתנו יחד: **הנה ה' ביני וביניך**. עד על אותו דבר: **[כה]** **אל מושב הקיר**. בראש המטה אצל הקיר: **ויקם יהונתן**. עמד ממקומו, לפי שאין דרך הבן להיות מיסב אצל

אביו, שדרך היה לאכול מסובין על המטות, והיה דוד מיסב בין יהונתן ובין שאול, עכשיו שלא בא דוד, לא היסב יהונתן, עד שישב אבנר מצד שאול, ואחר כך ישב יהונתן מצד אבנר. ואם תאמר לא ישב כלל, הרי הוא אומר (פסוק לד): ויקם יהונתן מעל השלחן, מכלל שישב: **[כו]** **מקרה הוא**. קרי ראה: **בלתי טהור הוא**. ועדיין לא טבל לקריו, שאלו טבל לקריו, אין צריך הערב שמש לחולין: **כי לא טהור**. זו היא נתינת טעם לדבר, לפי שאינו טהור, לפיכך לא בא, שלא יטמא את הסעודה: **[כז]** **ממחרת החדש**. ממחרת חידוש הלבנה: **השני**. ביום שני לחדש: **[כט]** **והוא צוה לי אחי**. גדול הבית צוה לי שאהיה שם, והוא אחי אליאב: **אמלטה**. אשקמוציי"ד בלע"ז, אלך יום אחד ואבוא: **[ל]** **נעות המרדות**. לשון נע, אשה נעה ונדה, יוצאנית, כאשר תאמר 'זעוה' מן 'זע', כן תאמר 'נעוה' מן 'נע', והתי"ו מן הדיבוק, שהוא דבוק למרדות: **המרדות**. שהיא ראויה לרדות ולייסר. דבר אחר: כשחטפו בני בנימן מבנות שילה שיצאו לחול בכרמים, היה שאול ביישן ולא רצה לחטוף, עד שבאתה היא עצמה והעיזה פניה ורדפה אחריו: **נעות**. על שם הכרמים, והיא גת, כמו (עבודה זרה עד ב): **נעוה ארתחו**. יטופון נעוהי בחמר (תרגום פרשת ויחי פסוק חכלילי עינים (בראשית מט יב)), ולא מן השם: **[לד]** **נעצב אל דוד**. בשביל דוד: **כי הכלימו אביו**. בשביל דוד: **[לה]** **למועד דוד**. למועד אשר קבע לו דוד: **[לו]** **להעבירו**. החצי עבר את הנער: **[מא]** **מאצל הנגב**. (תרגום: מסטר אבן אתא דלקבל דרומא: **עד דוד הגדיל**. הרבה לבכות: **[מב]** **לך לשלום**. והשבועה אשר נשבענו, ה' יהיה עד עליה עד עולם:

שמואל א פרק-כא

[ג] **ואת הנערים יודעתי**. לשון טורח, הנערים אשר יצאו עמי, הטרחתים לרוץ לפני אל מקום פלוני אלמוני: **יודעתי**. כמו (שופטים ח טז): ויודע בהם את אנשי סכות: **פלוני אלמוני**. 'אלמוני' מאין שם, שאיני חפץ להזכיר, כי דבר סתר הוא: **פלוני**. כמו (דברים יז ח): 'כי יפלא', יתכסה: **[ד]** **או הנמצא**. אם אין חמשה, תן לי מה שנמצא בידך: **[ה]** **אך מאשה**. בקושי אני מאכילן לזרים, אך זה אי אפשר שאכילנו לטמאים: **[ו]** **עצורה לנו**. עצורה ממנו: **ויהיו כלי הנערים קדש**. טהורים: **והוא דרך חול**. והלחם משנסתלק מעל השולחן והקטירו הבזיכין, קרוב הוא להיות חולין, שיצא מידי מעילה משיהיה לו שעת היתר לכהנים: **ואף כי היום יקדש בכלי**. ואפילו אם היום היתה תחלת קדושתו על השלחן, הייתי זקוק ליטלו משם ולהאכילנו, שאחזו בולמוס ומסוכן הוא, כך מפורש במנחות: **[ז]** **לשום לחם חם**. אחר, ביום הלקח זה. ורבותינו אמרו (יומא כא א): חם ביום הלקחו, גם ביום סלוקו, חם כיום סדורו: **[ח]** **נעצר לפני ה'**. עוצר עצמו לפני אהל מועד, לעסוק בתורה: **אביר הרועים**. אב בית דין: **[ט]** **ואין יש פה**. ואם יש פה: **נחוץ**. בבהילות: **[י]** **לוטה**. כרוכה, וכן

(מלכים-א יט ג): וילט פניו באדרתו: **אחרי האפוד**. אחר ששאלו באורים ותומים, אמר לו כן. וכן תרגם יונתן: בתר דשאל ליה באפודא: **יב** הלא זה דוד מלך הארץ. אמרו לו לאכיש, תנאי היה בינינו (לעיל יז ט): 'אם יוכל להלחם אתי והכני והיינו לכם לעבדים', אין לך אלא שתרו מכסאך, ויהיה מלך הארץ הזאת: **יד** את טעמו. את דבריו: **ויתהולל**. נשתטה: **ויתו**. ויכתוב: **רירו**. רוקו, דבר הנוטף קרוי ריר, וכן (איוב ו ו): בריר חלמות; וכן (ויקרא טו ג): רר בשרו: **טז** הזה יבא אל ביתי. לשון תמיהה, ולכך נקוד חטף פתח, ורפי:

שמואל א פרק-כב

ד וישבו עמו כל ימי היות דוד במצודה. סמוך למואב, וכשיצא דוד משם ליער חרת, הרג מלך מואב את אביו ואת אמו ואחיו, חוץ מאחד שבהם שהחייהו נחש העמוני, והוא החסד שאמר דוד (שמואל-ביב): כאשר עשה אביו עמדי חסד, כדאיתא במדרש רבי תנחומא: **ו** כי נודע דוד. כי התבונן להשמר ממנו: **תחת האשל ברמה**. אחת שהיתה בגבול בנימן. ורבותינו אמרו (תענית ה ב): היא היתה רמה של שמואל, ושני מקומות הן, וכן מדרשו: ושאל יושב בגבעה, בזכות האשל הגדול אשר ברמה, שהיה מתפלל עליו: **יג** ושאל לו באלהים. עשיתו מלך, שאין נשאלין באורים ותומים להדיוט: **יד** וסר אל משמעתך. כמו (בראשית יט ג): ויסורו אליו, וקרב לשמושך ואל שמע דבריך, וכי היה לי להבין שאינו הולך בשליחותך: **טו** היום החלתי לשאל לו. בתמיה, זה ימים רבים שצורך הצבור בו, שמיינהו מוציא ומביא את ישראל, ומאז אני שואל לו באלהים: **חלילה לי**. מעשות דבר זה למרד ומעל: **יז** לרצים הנצבים עליו. אבנר ועמשא היו: **ולא אבנו**. דרשו אכין ורקין (יהושע א יח): כל איש אשר ימרה את פיך וגו', יכול אפילו לדבר עבירה תלמוד לומר 'רק': **יח** לדויג. נשתנה שמו, אמר לו נתפסת כדג, אתה הלשנת עליהם, אתה הרוג אותם: **כב** אנכי סבתי. סבבתי הדבר עד שבא לידי כך: **כג** כי אשר יבקש את נפשי. אדם אחד רודף שנינו, במקום שאמלט שם אני, תמלט אתה, כי במשמרתי תהיה תמיד, כך תרגם יונתן: **ארי מאן דבעי למיקטלי בעי למקטלך**. ויש עוד לפרש; כי אשר יאהבני יאהבך, ואשר ישמור את נפשי ישמור את נפשך, ויש דוגמא במקרא (משלי כט י): אנשי דמים ישנאו תם וישרים יבקשו נפשו, הרי כאן בקשת נפש לטובה:

שמואל א פרק-כג

ז **נכר אותו אלהים בידי**. הסגיר, וכן (עובדיה א יב): **אל תרא ביום אחיך ביום נכרו**. וממשקל החזקים הוא, כמו (איכה ב ט): **אבד ושבר בריחיה**. ואם בקש לדבר במשקולת הרפים, היה נקוד נכר: **נסגר לבא בעיר דלתים ובריח**. ויבטח בכך, ולא יחוש לברוח ממנו: **ט** **מחריש הרעה**. (תרגום:) כמין ית בישתא: **יא** **היסגרוני בעלי קעילה וגו'**. למדנו מכאן, שהשואל שני דברים, אין משיבין לו אלא אחד, ואין משיבין לו אלא ראשון, וכאן דוד שאל שלא כסדר, שהיה לו לשאול תחילה הירד שאל, היסגרוני בידו, והשיבוהו כסדר: **יג** **באשר יתהלכו**. (תרגום:) באתר דכשר להלכא, במקום הצלתם: **טז** **ויחזק את ידו**. חידש ברית שביניהם: **כ** **ולנו הסגירו**. ועלינו להסגירו: **כב** **כי אמר אלי**. מי שאמר: **ערום יערים הוא**. מתנהג הוא בערמה, היום כאן, ולמחר במקום אחר, כדי שלא יודע מקומו: **כג** **אל נכון**. על דבר מכוון ואמת: **כד** **לפני שאל**. שהיה שאל עתיד לילך אחריהם, והם הלכו לפניו לחפש אל נכון: **כו** **עוטרים**. מקיפים וסובבים מצד אל צד, כעטרה המקפת את הראש: **כז** **ומלאך בא אל שאל**. מלאך ממש, כדי להציל את דוד: **כח** **סלע המחלקות**. שהיה לבו של שאל חלוק לשתי דעות, אם לשוב להציל את ארצו מיד פלשתים, או לרדוף ולתפוש את דוד, כן תרגמו יונתן:

שמואל א פרק כד

ג **צורי היעלים**. סלעי היעלים: **ד** **להסך את רגליו**. להפנות לנקבים גדולים: **ו** **ויהי אחרי כן וגו'**: **ז** **ויאמר לאנשיו חלילה**. שני מקראות הללו כתובין שלא כסדרן, אלא כיון שהתחיל לדבר בכריתת המעיל, כלה כל דבריו, ואמר שאף בכריתת המעיל נתחרט, ואחר כך חוזר לדבר הראשון, ואומר; על שאמרו לו אנשיו הנה היום וגו', השיב להם, חלילה לי וגו': **ח** **וישסע**. הבדיל ודחה אותם בדברים: **י** **למה תשמע**. למה תקבל עלי לשון הרע של דואג: **יא** **ואמר להרגך ותחס עליך**. הרי כאן חסרים שתי תיבות, ואמר האומר שאהרגך, ותחס נפשי עליך, כמו (שמואל-ב יג לט): ותכל דוד לצאת אל אבשלום, ותכל נפש דוד: **יב** **ואבי ראה**. כלומר תן לבך על הדבר, וגם ראה העדות, אשר כנף מעילך בידי, והייתי יכול להרגך: **יג** **כאשר יאמר משל הקדמוני**. משל קדמונו של עולם, התורה, שהיא משלו של הקב"ה: **יד** **מרשעים יצא רשע**. הקב"ה מזמן לרשע, שנופל ביד רשע כיוצא בו, והיכן אמרה תורה (שמות כא יג): והאלהים אנה לידו כדאיתא במסכת מכות (י ב): **כא** **ידעתי כי מלוך תמלוך**. שרואה אני שהקב"ה מצילך מידי. ומדרש אגדה (ילקוט שמעוני רמז קלד): סימן זה מסר לו שמואל, שהקורע מעילו, ימלוך תחתיו:

שמואל א פרק-כה

[ב] ואיש במעון. שם העיר: ומעשהו. מקנהו וקנינו: גדול. עשיר: ויהי בגזוז את צאנו בכרמל. ויהי יום אחד בהגיע עת גזוז צאנו בכרמל, ודרכו היה לעשות משתה ויום טוב לגוזזי הצאן: **[ג]** והוא כלבי. מבית כלב: **[ו]** כה לחי. כה יהיה לשנה הבאה, גוזז. (כה לחי. כה יהיה לשנה הבאה, מזל חי וקיים). (ל"א כה לחי. אמרו על טבחונסכו שתראו, כן ראוי לאיש חי, לאיש זריז וחשוב, כמו (שמואל-ב כג כ) בן איש חי רב פעלים, חי ומזורז, בעל מעשים, ע"כ): לחי. טוב וקיים: ואתה שלום וגו'. כן תהיה לאורך ימים: **[ז]** לא הכלמנום. אם נצרכו לנו לשום דבר, לא השיבונום ריקם: ולא נפקד להם. מצאנום כי שומרים היינו להם: **[ח]** וימצאו הנערים. שלי, חן בעיניך, בטובה שיגידו לך עבדיך מהם עליהם: כי על יום טוב באנו. על סמך משתה ויום טוב שיש לך, באנו עתה לשאול. דבר אחר: ערב ראש השנה היה, וצריכין אנו לסעודת יום טוב: **[ט]** וידברו אל נבל ככל הדברים האלה בשם דוד וינוחו. יגעים היו מטורח הדרך, ונזדרזו למצות דוד, ולא נחו עד שדברו אליו, ואחר כך וינוחו. ויונתן תרגם: ופסקו, כלומר פסקו מלדבר עוד, עד שישמעו תשובתו: **[י]** מי דוד. מה הוא חשוב שאתן לו את שלי, הלא מרות המואביה בא: **[יג]** ויחגור גם דוד את חרבו. מכאן שמתחילין בדיני נפשות מן הקטנים בדין תחלה (סנהדרין לו א): על הכלים. לשמור אהליהם וכליהם: **[יד]** אחד מהנערים. שלה: ויעט בהם. (תרגום): אפרחינון במלין (ילקוט שמעוני רמז קל"ד, ופירושו הכריחם בדבריו הרעים), לשון עיט (בראשית טו יא): **[טו]** ולא הכלמנו. לא נכלמנו: **[יז]** כי כלתה הרעה. מאת דוד אליו: והוא בן בליעל מדבר אליו. ואדונינו בן בליעל, מהיות דובר אליו מה שאני אומר אליך, כי יקצוף עלינו: **[יח]** עשויות. תרגם יונתן: תכברא, ממולאות בשר דק וביצים, פשטי"ץ בלע"ז כמו ששנינו בפסחים (עד א, עיין שם היטב ברש"י ד"ה רבי ישמעאל קורוהו וכו', ומצוה ליישב): ונותן את הכרעים ובני מעיו לתוכו, רבי טרפון קורוהו תכברא, מה שבתוכו לברו, כרבי עקיבא דאמר תולין חוצה לו, כך היא שנויה בתוספתא, רבי קלונימוס זצ"ל מן רומי פרשה לנו כן: צמוקים. ענבים יבשים: דבלים. עגולי דבלה, תאנים דרוסות וכבושות בכלי: **[כ]** יורדים לקראתה. גיא היה בין שני ההרים, היא יורדת מהר זה, והם יורדים מהר זה שכנגדו: **[כא]** ודוד אמר. בלבו כשאמרו לו נעריו גדופי נבל, אך לשקר שמרתי וגו': **[כב]** משתין. יונתן תרגם: ידע מדע, משית קירות לבו. דבר אחר, אפילו כלב, שדרכו להשתין בקיר: **[כד]** בי אני אדני העון. מתחלה אמרה כך, כדי שיטה אוזן לדבריה, ולסוף אמרה לו האמת, אני אמתך לא ראיתי את נערי אדני: **[כו]** אשר מנעך. ששלחני לקראתך למנעך משפיכות דמים: והושע ידך לך. מלנקום אתה בעצמך את נקמתך ותענש: יהיו כנבל איביך. נתנבאת ברוח הקודש שלא יאריך ימים:

[כז] **ונתנה לנערים.** ותנתן לנערים המתהלכים וגו', 'נתנה' לשון עבר, ו'נתנה' לשון להבא: **[כח]** **כי עשה יעשה ה' לאדני בית נאמן.** להיות מלך על ישראל, לפיכך, ורעה לא תמצא בדך, לכך לא נאה לך לעשות שלא כדין, להוציא לעז על מלכותך: **[כט]** **כף הקלע.** חתיכת עור רחבה עשויה כמין כף באמצע הקלע, שנותן בה האבן: **[ל]** **והיה כי יעשה ה' וגו'.** ותמלוך: **[לא]** **ולא תהיה וגו' לפוקה.** לכשלון, כמו (נחום ב יא): לפיק ברכים, שאם היית עושה זאת, לא יהיה לך פתחון פה לרדות אדם לדורות הבאים על שפיכות דמים: **ולהושיע אדני לו.** שתנקום אתה את נקמתך: **[לב]** **כליתני.** מנעת אותי, כמו (תהלים מ יב): לא תכלא רחמיך; לא יכלה ממך (בראשית כג ז): **והושע ידי לי.** מוסב על מבוא בדמים, מ"ם של מבוא מחוברת על והושע, כמו מבוא בדמים ומהושע ידי לי: **[לג]** **בצאת היין מנבל.** (תרגום:) כד פג חמרא מנבל: **וימת לבו.** שנצטער על המנחה שהובאת לדוד: **[לד]** **כעשרת הימים.** שבעת ימי אבלו של שמואל תלה לו הקב"ה, שלא יתערב אבן רשע באבלו, ואחר כך חלה שלשה ימים ומת, כענין שנאמר: ויגוף ה' את נבל, ואמר מר (שמחות ג ט): **חלה שלשה ימים ומת, זו היא מיתת מגפה.** ורבותינו אמרו (ראש השנה יח א): **אלו עשרת ימי תשובה, שהמתין לו הקב"ה שיחזור בתשובה.** ויש אומרים: כנגד עשר לגימות שנתן נבל לעבדי דוד, ששלח לו דוד עשרה נערים והאכילן: **[לט]** **את ריב חרפתי.** גדופי שחרפני (לעיל פסוק י): היום רבו עבדים המתפרצים: **ואת עבדו חשך מרעה.** שלא הרגתיו:

שמואל א פרק-כו

[י] **מעוכה.** נעוצה: **[יא]** **חי ה'.** יש אומרים, ליצרו נשבע, ויש אומרים, לאבישי נשבע, אם תהרוג את הצדיק, אני אערב דמך בדמו: **כי אם ה' יגפנו.** יקרב מיתתו: **או יומו יבא.** יום שזמן מיתתו בו: **[יב]** **צפחת.** צלוחית: **[יג]** **הסיתך בי.** לשנאתי, כל הסתה לשון שומה, אמיטמיני"ט בלע"ז: **ירח מנחה.** יקבל ברחמים תפלתי, להשיב חמתך ממני: **כי גרשוני.** מארץ ישראל: **לך עבוד אלוהים אחרים.** היוצא מארץ ישראל לחוץ לארץ בזמן הבית, כאלו עובד עבודה זרה. ויונתן תרגם: איזיל דוד ביני עממיא פלחי טעותא: **[יד]** **הקורא.** עוף ששמו קורא, ובלע"ז פרדייץ, וכן (ירמיהו יז יא): קורא דגר ולא ילד, ומרדף אחר קני שאר עופות, ויושב על בציהם: **[יז]** **ישיב לאיש.** לכל צדיק וצדיק:

שמואל א פרק-כז

[א] עתה אספה יום אחד. שמא יארוב ויבא עלי פתאום: **[ה]** ולמה ישב עבדך וגו'. ואהיה לך למשא: **[ז]** ימים וארבעה חדשים. מיעוט ימים שנים, ואי אפשר לפרש ימים זה שנה, שהרי לא הלך דוד אצל אכיש עד שמת שמואל, ושאל לא מלך אחר מיתת שמואל אלא ארבעה חדשים, כמו ששנינו בסדר עולם. וגם ממנין שנותיו של עלי, ועשרים שנה שהיה הארון בקרית יערים, הרי ששים שנה, צא מהם חמשים ושתיים של שמואל, ושנה אחת לעיבורו עם ארבעה חדשים הללו, ושבע שנים שמלך דוד בחברון קודם שהביא את הארון מקרית יערים, נמצא שלא מלך שאל אחר מיתת שמואל, יותר מארבעה חדשים: **[ח]** ויעל דוד. לשון הוה, הוא תמיד היה רגיל בכך: **בואך שורה.** (תרגום:) מן מעלנא דחגרא: **[י] אל פשטתם.** למי"ד מתחלפת בנו"ן, כמו ויעש לו נשכה בספר עזרא (נחמיה יג ז), כמו לשכה:

שמואל א פרק-כח

[ג] ושמואל מת. הרי כבר נאמר וימת שמואל, אלא לפי שבא לדבר בשאל שהוצרך לדרוש בבעלת אוב, פתח ואמר ושמואל מת, שאילו היה קיים, ממנו היה שאל דורש, ושאל הסיר האובות, והוצרך לבקש אשה בעלת אוב: **ויספדו לו כל ישראל ויקברוהו ברמה ובעירו.** (תרגום:) וספדו עלוהי כל ישראל וקברוהי ברמתא וספדו עלוהי אנש בקרתיה; ובעירו מוסב על ויספדו לו, ספדוהו ברמה כשקברוהו, וספדוהו איש בעירו: **[ו] גם באורים.** לפי שהרג נוב עיר הכהנים, לא נענה: **[ח] ויתחפש שאל.** שינה בגדיו, וכן (מלכים-א כב ל): התחפש ובא במלחמה; וכן (איוב ל יח): ברב כח יתחפש לבושי, וכן תרגם יונתן: ואשתני שאל: **ויבאו אל האשה לילה.** יום היה, אלא מתוך צרתם היה דומה להם לילה, כך דרש רבי תנחומא (פרשת אמור ב): **[ט] מתנקש.** מבקש תקלה: **[יב] ותזעק בקול גדול.** שראתהו עולה שלא כדרך העולים, שהמעלה בזכורו, עולים רגליהם למעלה, וזה עולה ראשו למעלה, בשביל כבודו של שאל (תנחומא שם): **[יג] אלהים ראיתי עולים מן הארץ.** מלאכים שנים, משה ושמואל, שנתירא שמואל שמא אני מתבקש בדין, והעלה משה עמו (כדאיתא בחגיגה ד ב): **[יד] מה תארו.** שלשה דברים נאמרו באוב: המעלה אותו, רואהו ואינו שומע קולו, והנשאל לו, שומעו ואינו רואהו, ולפיכך שאל מה תארו, ואחר, לא רואהו ולא שומעו (תנחומא שם): **והוא עוטה מעיל.** שהיה רגיל ללבוש מעיל, שנאמר (לעיל ב יט): ומעיל קטן תעשה לו אמו, ובמעילו נקבר, וכן עלה, וכן לעתיד לבא יעמדו בלבושיהם (תנחומא שם): **[טו] הרגזתני.** החרדתני: **גם ביז הנביאים גם בחלומות.** אבל באורים ותומים לא אמר לו, ואף על פי ששאל בהם כמו שאמור למעלה, שהיה בוש ממנו על שהרג נוב עיר הכהנים: **ואקראה לך.** לשון ואזעק אחריד, כמו (שמואל-ב א ו): נקרא נקראתי בהר הגלבוע; וכמו

(שם כ א) : ושם נקרא איש בליעל, הוצרכתי להיות נקרא אליך, שתודיעני מה אעשה : **[טז]** **ולמה תשאלני**. הרי שאלת מן הנביאים החיים : **ויהי ערך**. (תרגום) : והוה בסעדיה דגברא דאת בעיל דבביה : **ערך**. לשון שונא. וכמה יש במקרא, (ישעיהו יד כא) ומלאו פני תבל ערים ; (מיכה ה יג). והשמדתי עריך (דניאל ד טז). חלמא לשנאך ופשרה לערך ; (דניאל ד טז) : **[יז]** **לרעך לדוד**. ובחייך לא הזכיר לו שמו, אלא ונתנה לרעך הטוב ממך (לעיל טו כח), לפי שהיה ירא ממנו שלא יהרגנו, לפי שמשחו למלכות (תנחומא שם) : **[יט]** **אתה ובניך עמי**. במחיצתי : **[כד]** **עגל מרבק**. (תרגום) : עגל פטים :

שמואל א פרק-כט

[ג] **מיום נפלו**. מיום חנייתו עלי :

שמואל א פרק-ל

[ט] **ויבואו עד נחל הבשור**. שש מאות איש : **והנותרים עמדו**. כשהגיעו לנחל הבשור, היו בהם עייפים, ונותרו שם מקצתן : **[י]** **אשר פגרו**. אשר נמנעו, ואומר אני לשון ארמי הוא, תרגום של ונהרסו : **[יז]** **נגב הכרתי**. לדרום של פלשתים, מצינו במקום אחר פלשתים נקראים גוי כרתים, (צפניה ב ה) : יושבי חבל הים גוי כרתים : **[יז]** **למחרתם**. למודים הם עמלקים ללקות ביום מחר, כמו שנאמר (שמות יז ט) : מחר אנכי נצב וגוי, לכך נאמר למחרתם : **[כ]** **את כל הצאן והבקר**. ששבה הגדוד מנגב יהודה ומנגב כלב : **נהגו**. אנשים מנהיגים והולכים לפני המקנה ההוא, להתכבד ולהתהלל, זה שלל דוד : **[כה]** **מהיום הוא ומעלה**. לא נאמר והלאה, אלא ומעלה, כבר הנהיג אברהם בחוק זה (בראשית יד כד) : 'בלעדי רק אשר אכלו הנערים' וגוי, הם היושבים על הכלים, 'וחלק האנשים', ההולכים במלחמה בבראשית רבה (מג ט) : **[כו]** **לרעהו**. לאוהביו : **[לא]** **אשר התהלך שם דוד**. שהיו מחבאים אותו מפני שאול :

שמואל א פרק-לא

א **ופלשתים נלחמים בישראל.** כאדם האומר נחזור לענין ראשון:
יא **וישמעו אליו.** כמו עליו, על שאול: **יב** **וישרפו אותם שם.** תרגום:
וקלו עליהן כמה דקלן על מלכיא תמן, כדתנן (עבודה זרה יא א) שורפין
על המלכים ולא מדרכי האמורי: